

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra, Banja Luka, glavni i odgovorni urednik časopisa *Defendologija i Sociološki diskurs*

RASKRINKAVANJE ODNOSA MASA I ELITA-dijagnostika, prognostika, terapija i rehabilitacija

„Trebalo to videti bez maske!... Nema više poštovanja! Svršeno je s njim! Prljavština dole, prljavština gore,... uvek prljavština.“

Pariska kurtizana

Prljavština je progutala ljude. Nacije se u dobroj mjeri stvaraju kroz „krv i tlo.“ Narodi i njihove elite se slažu u dobroj mjeri samo u laži i prljavštini. Konstitutivni narodi i ostali u BiH žive u većoj mjeri potčinjeni, porobljeni, obespravljeni i poniženi. Manjina (elite) neće da dopuste ujedinjavanje mase (naroda). Interes tlačenika je razjediniti mase i vladati njima. Na sceni je diktatura jednogumnih politika, kultura, nekultura, vjerskih ideologija i kulturologija. Nužno je raskrinkavanje ovdašnjeg političkog i svakog drugog nemorala. Shvatanja masa i elita – njihovog porijekla, funkcije, značaja, trajanja i nestanka različita su kod pojedinih teoretičara, zavisno od njihovih naučno-teorijskih orijentacija i pristupa njihovom razmatranju, zavisno od toga koji se aspekti teorijske ili empirijske naravi ističu i sa kojim ciljem. Različita, pa i suprotna shvatanja masa i elita nastajala su i nastaju pod različitim društvenim uslovima (u različitim okvirima), u raznim zemljama i vremenima, manje ili više povoljnim ili nepovoljnim, dovoljnim ili nedovoljnim za njihov nastanak i razvoj. Što se tiče društvenih uslova (političkih, ideoloških, vjerskih i naučnih) za pisanje o elitama i masama, oni su danas u Bosni i Hercegovini vrlo nepovoljni i nedovoljni, polazeći već od same činjenice da se u istraživanja ne kreće od čovjeka i ljudi, kao najviših potreba i vrijednosti za svakog čovjeka i svako društvo, nego od jedne ili dvije ljudske ili društvene dimenzije (nacionalne i/ili vjerske), čime se čovjek i društvo redukuju na nacionalno i vjersko, i zanemaruje se da je čovjek svestrano i autogeno (samotvorno, izvorno, samodjelatno) biće. Znači, čovjek je nestao kao kreator, a pretvoren je u kreaturu, jer se istražuju samo njegovi kolektiviteti – nacija, crkva, država – kao „nadljudske“ tvorevine koje su, u stvari, i pretvorile ljude u kreature, kroz potčinjavanje, izrabljivanje, obespravljanje, dehumanizovanje i sakaćenje (ekonomski, politički,

kulturno, emocionalno, socijalno i moralno). Za razliku od društvenog, pojmovni okvir istraživanja je mnogo razvijeniji na teorijskoj nego na empirijskoj razini i u svijetu i u BiH. Ako se prisjetimo, na prostorima BiH u zadnjih 50-ak godina nije izvršeno niti jedno sistematsko sociološko istraživanje odnosa između masa i elita bosanskohercegovačkih naroda (Srba, Bošnjaka, Hrvata, i drugih), iako je to s naučne tačke gledišta bilo moguće. Ključne riječi u ovom tekstu su: masa (narod, gomila), elita (vođstvo, vođa), društvena moć (formalna - grupna ili neformalna – ekonomska, politička, kulturna, vjerska, ideološka, pravna, kriminalna) i društveni odnosi (jednakosti i nejednakosti, moralnosti i nemoralnosti, saradnje i sukoba).

MASA. Polazimo od pojma i porijekla mase, da bismo zatim ukazali na neka razmišljanja o njoj, nakon čega slijedi preliminarno razmatranje strukture, položaja i funkcija mase (masa) , te odnosa masa i elita u BiH u bliskoj budućnosti, s moralnog aspekta. Pojam masa (mase) je nastao izvan političkih i društvenih nauka. Naziv vodi porijeklo od latinske riječi „massa“, što doslovno znači tijesto, kompaktna stvar. U prenesenom značenju (u kome ćemo ga koristiti u ovom tekstu) masa se odnosi na skup slučajno povezanih ljudi bez prepoznatljive duhovne vokacije. Mase se stvaraju u nekoj društvenoj situaciji ili akciji i traju dok i ova. Kako masa nema jasnu fizionomiju, ona nema ni unutrašnju diferenciranost, a iz zajedničke akcije ne proističe ništa novo. Vratimo se unazad i počnimo s najvećim od mislilaca, teoretičara i filozofa koji su pisali o masama i elitama, na liniji masa-elita, odnosno elita-masa, Aristotelom i Kantom. Vratimo se Aristotelu (384-322 p.n.e.), njegovom shvatanju etičkog i političkog u „Nikomahovoj etici“, gdje, između ostalog, stoji: Budući da predmet koji se ovdje obrađuje (tj. nauka o moralu) nema za cilj teorijsko saznanje, kao što je slučaj s drugim (filozofskim) istraživanjima tj. mi se ne bavimo time samo zato da bismo saznali šta je vrlina, nego zato da postanemo dobri, jer inače ne bi od nje tj. vrline bilo nikakve koristi, nužno je ispitati oblast ljudskih akcija i pozabaviti se pitanjem kako ih treba vršiti: jer kao što smo gore rekli, od njih prvenstveno zavisi kakve će biti naše osobine i naš lik. (Aristotel (1958), Nikomahova etika, II knjiga, II,1., strana 32, potcetrano u originalu. Beograd: Kultura). Kada je određivao sadržaj etičkog djelovanja Aristotel je u citiranom djelu tražio ono što je specifično za čovjeka, dakle njegov stvaralački čin i način na koji etički postupava:

Ako postoji neka specifična ljudska djelatnost to je djelovanje duše prema umu. Dakle, specifično ljudska djelatnost jeste život u skladu sa djelovanjem duše povezane sa umom, a djelatnost jednog vrlog čovjeka jeste dobro i lijepo odnošenje u skladu sa vrlinom... Vrlina je odabiračka naklonjenost volje, koja se drži sredine pogodne za tu ličnost, a određena je razmišljanjem i to onako kao što bi to učinio razuman čovjek. Sredina je pozicija između dvije mane, jedne koja predstavlja pretjeranost i druge koja je nedostatak... Zbog toga, karakteristike zla jesu pretjeranost i nedostatak, a svojstvo vrline jeste sredina. Uostalom, dobar se može

biti samo na jedan način, a zao se može biti na mnogo načina. No, čovjek u moral unosi strast i emocije, pa prezentujemo u nešto slobodnijoj interpretaciji još jedno Aristotelovo razmišljanje. U Nikomahovoj etici, u njegovom proučavanju vrline, karaktera, valjanog života izazov se nalazi u usklađivanju emocionalnog života sa intelektualnim. Naše strasti, ako su valjano ispoljene, posjeduju mudrost: one upravljaju mišljenjem, našim vrijednostima, našim opstankom. Ali one lako mogu da se izvitopere, što se često događa. Po Aristotelu, problem nije u emocionalnosti, već u ispravnosti emocije i njenog ispoljavanja. Pitanje je kako možemo inteligenciju da približimo emocijama – pristojnosti na našim ulicama i brizi za zajednički život, rad i djelovanje. Ovdje posebno mislimo na odnose strasti i razuma u Bosni i Hercegovini. Imanuel Kant (1724-1804), veliki njemački i svjetski filozof i etičar izgradio je etiku u čijoj je osnovi izvršavanje dužnosti. Njegova Kritika praktičnog uma jeste jedno od najznačajnijih etičkih djela čovječanstva u kome on veliča dužnost kao jedini moralni princip, neumitan i apsolutan, jer ne traži ništa osim njegovog ispunjavanja, a daje i obezbjeđuje sve, a najprije moralnu samosatisfakciju ličnosti: O dužnosti! Ti uzvišeno veliko ime koje u sebi ne sadrži ništa omiljeno što podrazumeva dodvoravanje nego zahtevaš pokoravanje, ali i ne pretiš ničim što bi u duši pobuđivalo prirodnu nenaklonost i što bi, da bi volju pokrenulo, zastrašivalo, već samo postavljaš zakon koji sam od sebe nalazi u dušu pristupa i koji sam sebi, protivno volji, pribavlja uvažavanje (premda ne uvek i pokoravanje), pred kojim zaneme sve sklonosti, iako krišom rade protiv njega: šta je tebe dostojan istočnik i gde se nalazi koren tvog plemenitog porekla koje ponosno odbija svako srodstvo sa sklonostima, kad je ponicanje iz tog korena neizostavni uslov one vrednosti koju ljudi jedino sebi mogu dati? To ne može biti ništa manje nego ono što čoveka uzdiže iznad njega samog (kao deo čulnog sveta), što ga spaja s jednim poretkom stvari koji samo razum može da misli i koji pod sobom istovremeno ima ceo čulni svet, a sa njim i empirijski odredljivo postojanje čoveka u vremenu i sveukupnost svrha (koja je kao moralna, jedina primerena takvim bezuslovnim praktičkim zakonima). To nije ništa drugo do ličnost, to jest sloboda i nezavisnost od mehanizma celokupne prirode, a ipak u isto vreme posmatrana kao moć jednog bića koje je podvrgnuto osobitim, naime njegovim vlastitim umom datim čistim praktičkim zakonima. Prema tome je osoba, ukoliko pripada čulnom svetu, podvrgnuta svojoj vlastitoj ličnosti ukoliko istovremeno pripada inteligibilnom svetu, te se ne treba čuditi kad čovek, pripadajući i jednom i drugom svetu, svoje sopstveno biće, s obzirom na svoje drugo i najviše određenje, mora posmatrati samo s uvažavanjem, a zakone tog određenja s najvišim poštovanjem. (Kant, I. (2004). KRITIKA PRAKTIČKOG UMA, strane 93-94. Beograd: Plato). Pošto je za Kanta sloboda najviša (temeljna) vrijednost, iz ove vrijednosti izvode se sve ostale. A sloboda kod Kanta sadrži još jednu vrijednost: jednakost. Sloboda jednakosti je, opet, čovjekova autonomija. Autonomija je pojedinaca u stvaranju

moralnog zakona kojem se potčinjava. Autonomija je osnov ljudskog dostojanstva, dostojanstva ljudske prirode i svake umne prirode. Volja je jedna vrsta kauzaliteta živih bića ukoliko su ona umna, a sloboda bi predstavljala onu osobinu toga kauzaliteta po kojoj on može da dela nezavisno od tuđih uzroka koji ga determiniraju, kao što je prirodna nužnost osobina kauzaliteta svih neumnih bića po kojoj njihovo delanje određuje uticaj stranih uzroka. Navedeno objašnjenje slobode je negativno, pa je zato nekorisno za saznanje njene suštine: ali iz njega proizlazi pozitivan pojam slobode koji je utoliko sadržajni i plodniji ... ta sloboda ... mora da predstavlja kauzalitet shodan nepromenljivim zakonima, ali zakonima naročite vrste: inače bi slobodna volja bila nešto nestvarno. (Kant, I. (2008). ZASNIVANJE METAFIZIKE MORALA, strane 101-102. Beograd: Dereta). Kant je teorijski izgradio etiku u čijoj je osnovi izvršavanje dužnosti, isticao je da je sloboda najveća vrijednost, a sloboda jednakosti je opet čovjekova autonomija. **Autonomija pojedinca je u stvaranju moralnog zakona kojem se potčinjava..., autonomija je osnov ljudskog dostojanstva.**